

Koulutus ja yhteiskunta

Seija Kaakinen, AJA7SJG – OPE007

Kirjallisuus- ja tutkimusreferaatti

Luetut kirjat:

1. Antikainen, Ari 1998: Kasvatus, elämäntilanne ja yhteiskunta
2. Honkonen, Risto (toim.) 2002: Koulutuksen lumo, retoriikka, politiikka ja arviointi

Jouduin valitsemaan kirjat saatavuuden mukaan. Kajaanin kirjastossa ei ollut mitään listan kirjoista, mutta sain onneksi nämä kirjat lainattua Kuopion kirjastosta. Honkonen kirjan tilalle olisin valinnut jonkun tutkimuksen, joista kiinnostuin otsikon perusteella. Näitä olivat D. Broadyn Piilo-opetussuunnitelma (ko. käsite selvisi lukemistani kirjoista!), tai J. Kauppilan ja A. Kilpeläisen väitöskirjat, jotka käsittelivät koulutuksen merkitystä elämänpolun rakentajana eri sukupolvissa ja aikuiskoulutusta naisten osalta.

Valitettavasti en saanut näitä käsiini, mutta käydessäni maaliskuussa Joensuussa, saatan piipahtaa yliopiston kirjastossa vilkaisemassa ko. kirjoja.

Etsin myös netistä tietoa koulutussosiologiasta. Jussi Välimaa ja Sakari Ahola määrittelevät sosiologian, erityisesti koulutussosiologian keskeisiä tutkimusintressejä näin: ”ne liittyvät koulutuksen yhteiskunnallisiin yhteyksiin, esimerkiksi koulutukseen valikoitumiseen; koulutusjärjestelmän kehitykseen, esimerkiksi korkeakoulutuksen massoitumiseen tai ammattikorkeakoulujen kehittymiseen; koulutusjärjestelmän toiminnallisiin mekanismeihin, esimerkiksi syrjäytymiseen, sukupuolijakoihin tai piilo-opetussuunnitelmaan; koulutuspolitiikkaan, esimerkiksi koulutuksen arviointiin ja korkeakoulutuksen ohjausmekanismeihin sekä koulutuksen kulttuurisiin ulottuvuuksiin, vaikkapa korkeakouluretoriikkaan.”

<http://www.ulapland.fi/home/ytk/sosiologipaivat/rkoulutus.html>

Antikaisen kirjan alussa kerrotaan mitä kasvatus- (tai koulutus)sosiologian tutkimussuuntauksia on ja on ollut olemassa. **Pedagoginen sosiologia** on vanhin, ja jo menneen maailman, 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa syntynyt ala, joka ei ollut yhtä tieteellistä kuin myöhempi kasvatussosiologia. Siinä pyrittiin lähinnä soveltamaan

sosiologista ajattelua kasvatusongelmien ratkaisemiseen, aiemman psykologisen ja filosofisen ajattelun sijasta. Toisen suuntauksen eli **kasvatussosiologian** kehitys liittyy empiirisen ja analyyttisen tutkimuksen yleistymiseen WW II jälkeen. Koulutuksen osalta sen aiheita ovat koulutuksen tehtävien ja rakenteiden sekä organisaatioiden selvitys ja koululuokan vuorovaikutusten tutkimus. Koulutuksen suhde yhteiskuntaan on siinä ydinajatuksena. Kolmas tutkimussuuntaus, **koulutuksen sosiologia**, rikkoo rajoja, sillä se liittää yhteen sekä yhteiskuntateoreettisen että yksilötason kysymyksenasettelun. Se toimii haasteena nykytutkimukselle, ja se on paljolti teoreettista keskustelua ja kulttuurikritiikkiä.

Oli erittäin mielenkiintoista lukea kriittisestä ja strukturalistisesta koulutussosiologian tutkimuksesta, joka luopuu suoran uusintamisen mallista ja korostaa koulutuksen suhteellista itsenäisyyttä ja vastarinnan mahdollisuuden löytämistä. Naistutkimus ja etnistensuhteiden tutkimus ovat edesauttaneet tätä kehitystä. Englantilaisen Paul Willisin 1984 julkaisema tutkimus työväenluokan kulttuurin poikien kouluvastarinnasta ”kolahti”, koska tunnistan jopa omasta tuttavapiiristäni samanlaista suhtautumista koulutukseen. Willisin mukaan koulutuksen vastaisten poikien kulttuurinen ymmärrys – siis arvostus ja näkemys – rajoitti poikien mahdollisuuksia: he näkivät ruumiillisen työn onnistumisena ja henkisen työn epäonnistumisena, tunnistamatta sitä että tämä näkemys johti heidät huonosti palkattuun, ikävään ja yksitoikkoiseen työhön.

Ihmisen elämänsäkuuluun liittyen kirjassa oli itselleni tärkeä ajatus, jonka Ritva Kauppi v. 1992 on esittänyt: ”Ihminen ei tule elämänsä aikana ihmisyyteen nähden valmiiksi”. Tämä liittyy elinikäisen kasvatuksen teemaan, jonka tavoitteet ovat kahtaalla, ensinnäkin humanistiset ja sivistykselliset, kuten edellä. Toiseksi, teknologian ja yhteiskunnan nopean muutoksen takia tapahtuva uudelleen- ja täydennyskoulutus edellyttää ammatillisen aikuiskoulutuksen laajentamista, mitä jo onkin tapahtunut.

Kasvatettuani kaksi lasta, ja myös omakohtaisesti, oli kiinnostavaa lukea miten yhteiskunnan muutoksen vaikutuksesta sosialisatioon voitiin erottaa eri seikkoja. Näitä olivat: 1) vertaisryhmien merkitys sosialisatiossa ja kasvatuksessa korostuu, 2)

joukkotiedotuksen muutos, tai koko symboliympäristön muutos, jonka mukaan kokemuksemme on yhä enemmän välittyntä eikä omakohtaista. Tähän liittyy mielestäni myös medialukutaito, jota ei tosin mainittu tässä kohtaa, vaan sanottiin että lapset tarvitsevat koulun ja kodin apua välitetyn todellisuuden tulkinnassa. 3) kasvatuksen ammatillistuminen ja asiantuntijavaltaistuminen, tarkoittaen mm. Suomen laajaa sosiaali- ja hyvinvointipalvelujen järjestelmää, kuten neuvolat, päivähoido, peruskoulu. 4) Identiteetin etsinnästä on tullut jatkuva projekti, ja modernin ihmisen identiteetti on laajentunut toisaalta maailmanlaajuiseen vaikuttamiseen sekä henkilökohtaisiin suunnitelmiin. Kirjoittaja käyttää tästä uutta tyyppikäsitettä ”itsen varassa toimiminen”, liittyen nyky-yhteiskunnassa vaikuttaviin tuloksellisuusohjelmiin, rationalisointiin ja julkisten palvelujen leikkauksiin.

Nuorisoon liittyvä mielenkiintoinen kohta oli kirjassa Helena Helveen jo v. 1984 esittämä näkemys että koulu on menettänyt tiedon monopolinsa, ja nuori muodostaa kuvaansa maailmasta kouluun, kun se ennen oli päinvastoin. Tähän liittyy myös Hoikkalan v. 1989 esittämä ajatus, että kasvattaminen ei ole kunniassa tämän päivän Suomessa ja että opettajan arvostus on hyvin alhainen.

Honkosen toimittamassa kirjassa käsiteltiin koulutusretoriikkaa, -politiikkaa, koulutuksen arviointia, ja koulutusta kansainvälisesti. Itselleni mielenkiintoisimpia lukukokemuksia olivat kaksi ensimmäistä osiota. Jukka Tuomiston artikkeli kritisoi elinikäisen oppimisen ajatusta ja se avasi silmiäni, ja nyt vasta kunnolla tajusin että elinikäisen oppimisen ajatus on lähtöisin valtiovallalta ja työelämän tarpeista. Työntekijälle itselleen se ehkä merkitsee melko paljon työtä ja tuskaa. Myös oppimisen merkitys muuttuu eri elämänvaiheidessa, ja ihmisellä on oikeus luopua jatkuvan opiskelun oravanpyörästä ja myöntää rajallisuutensa. Työnantajien näkökulma elinikäiseen oppimiseen on hyvin kapea, liittyen kompetenssin ja kilpailukyvyn edistämiseen. On muistettava että oppivat organisaatiot strategiana lähtee aina organisaation kuin yksilön kehittymistarpeista. Tästä syystä työ voi muodostaa parhaimmillaankin vain osan ihmisen elinikäisestä kehitykseen ja oppimisprosessista, kuten edellä elinikäisen kasvatuksen teemoissa kävi ilmi.

Honkonen itse käsittelee artikkelissaan työssä oppimisen retoriikkaa. Hän tuo alussa esiin yleiskäsitteen tekninen funktionalismi. Siinä perusajatuksena on, että työn vaatimukset ja työntekijän osaaminen liitetään yhteen. Hän tarkastelee työssä oppimista ja miten se korvaa tai täydentää teknistä funktionalismia. Hän tulee siihen johtopäätökseen että työssä oppimisen retoriikat eivät syrjäytä tätä vaan pyrkivät sen täydellisempään toteutumiseen. Työssä oppimisessa tähdätään saavuttamaan juuri teknis-taloudellisten vaatimusten edellyttämä oppiminen.

Risto Rinne kirjoittaa koulutuspolitiikan muutoksista. Ymmärsin asian niin, että kansallinen osuus koulutuspolitiikassa on heikentynyt, ja globaali vaikutus kasvaa koko ajan. Koulutus ja kasvatus on siirretty kulttuurin ja kasvatuksen kentiltä talouden kentälle. Pohjoismaisen hyvinvointimallin mukaan koulutuksen avulla on tavoiteltu yhteiskunnallista tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta, ja täällä koulutuspolitiikan käänne tuntuu erityisen suurelta. Rinne korostaa että muutoksia on tehty pikkuhiljaa, äänettömästi ja ristiriidattomasti. Itselleni tämä tieto tuntui pelottavalta, mihin tämä maailma onkaan menossa. Onhan meillä toivoa nuorissamme, että he osaisivat vanhempiaan viisaamppina päättäjinä ottaa huomioon muutakin kuin vain kvartaalitalouden vaatimukset.

Mielenkiintoista oli lukea korkeakoululaitoksen historiasta Ulrich Teilerin artikkelista. Pekka Ruohotien artikkeli oppimisnäkemyksistä kertasi mukavasti aiemmin tekemäämme oppimiskäsitystehtävää. Saila Anttosen artikkeli Länsi-Saksan uudelleenkasvatus-projektista oli haastava ja silmiä avaava teksti.

Matti Parjasen artikkeli käsitteli palautetta takaisinsyöttö-termin kautta. Tällä hän halusi korostaa palautteen käsitteen myöhäistä tuloa Suomeen, sillä palaute on vielä suhteellisen vähän aikaa sitten suomennettu takaisinsyötöksi (engl. feedback). Artikkelin herätti huomaamaan kuinka tärkeä palautteen käyttäminen on myös opetuksen kehittämistyössä ja opetussuunnitelmatyössä, sillä tähän asti opetus on ollut hyvin henkilökohtainen asia opettajille. Esa Poikelan artikkeli osaamisen arvioinnista osoitti arvioinnin tarpeellisuuden laajemmassa mittakaavassa kuin vain opettajalle ja oppilaalle. Sen tehtävänä on tuottaa tietoa myös koulutuksen kehittäjille ja johtajille oppilaitoksen ja

koulutuksen kehittämistä varten sekä koulutuspolitiikan päättäjille koulutuksen ja työelämän rajat ylittävien oppimis- ja tutkintojärjestelmien kehittämistä varten. Kirjan lopussa Eero Panzar käsitteli mm. Bolognan prosessia. Hän viittasi Reijo Raivolan kirjoitukseen, jonka mukaan koulut ovat kulttuurilaitoksia ja koulutuksen harmonisointi johtaisi kulttuurin harmonisointiin. Minulla heräsi kysymys, menetetäänkö kansallista kulttuuria EU:n tutkintojärjestelmien yhtenäistämisen myötä?

Koulutuksen arvioinnista mielestäni hyviä kysymyksenasetteluja ja näkökantoja löytyi netistä professori Jussi Välimaan abstraktista sosiologian koulutuspäivien esitelmää varten. Seuraavassa lainaus: ”Esitelmässä tarkastellaan korkeakoulujen arviointia sen yhteiskunnallisessa jännitekentässä. Mary Henkelin edustaman käsityksen mukaan arvioinnilla on kaksi traditiota. Alun perin evaluaatiomenetelmiä kehitettiin positivismin hengessä rationaaleiksi kehittämisen välineiksi. Ajan myötä huomattiin kuitenkin, että arvoinnit ovat luonteeltaan helposti poliittisia prosesseja, joissa on kysymys vallasta, eli siitä kuka käyttää, miten ja millä seurauksella rationaaleilla välineillä kerättyä tietoa. Alustuksessa esitetään, että näiden kehittämistavoitteiden ja poliittisten ulottuvuuksien ohella arvioinnissa on myös kansallinen korkeakoulujärjestelmän monitoroinnin ulottuvuus. Esitelmässä keskustellaan arvioinnin yhteiskunnallisen jännitekentän luonteesta sekä eri ulottuvuuksissa sovellettavista työvälineistä.”

<http://www.ulapland.fi/home/ytk/sosiologipaivat/rkoulutus.html>